

Marek Gedl, *Die Halsringe und Halskragen in Polen I (Frühe bis jüngere Bronzezeit)*, „Prähistorische Bronzefunde”, Abteilung XI, Band 6, Stuttgart 2002, 70 stron + 79 tablic.

Seria „Prähistorische Bronzefunde” należy do publikacji, w których od wielu już lat ukazują się w ramach kolejnych działów opracowania poszczególnych kategorii wyrobów brązowych. Każdy dział skupia oddzielne tomy poświęcone określonym grupom zabytków metalowych z okresu epoki brązu i wczesnej epoki żelaza z różnych krajów Europy, a także z Bliskiego Wschodu. Pomysł stworzenia cyklu monografii zabytków metalowych został zainicjowany w 1965 roku przez Hermanna Müllera-Karpe. Od 1985 roku opiekę merytoryczną nad projektem sprawuje Albrecht Jockenhövel, a od 1987 roku również Wolf Kubach. Główna siedziba komitetu redakcyjnego znajduje się przy Uniwersytecie Johanna Wolfganga Goethego we Frankfurcie nad Menem. Do 1990 roku prace serii PBF były wydawane przez oficynę C.H. Beck-Verlag München, natomiast od roku 1991 zajmuje się tym wydawnictwo Franz Steiner-Verlag Stuttgart.

Seria PBF skupia łącznie 19 działów poświęconych wszystkim kategoriom wyrobów metalowych, do których należą kolejno opracowania dotyczące: przedstawień antro- i zoomorficznych (dział I), naczyń z brązu (dział II), broni ochronnej (dział III), mieczy (dział IV), sztyletów i beret sztyletowych (dział V), grotów włóczni i strzał (dział VI), noży (dział VII), brzytw (dział VIII), sierpów i toporów (dział IX), ozdób rąk i nóg (dział X), ozdób szyi (dział XI), ozdób i części stroju (dział XII), szpil (dział XIII), zapinek (dział XIV), przyborów toaletowych (dział XV), elementów uprząży końskiej (dział XVI), wozów (dział XVII), sierpów (dział XVIII) i form odlewniczych (dział XIX). W ostatnich latach omawiana seria została poszerzona o dwa kolejne działy, w ramach których ukazały się prace poświęcone regionalnym podziałom kulturowym i chronologii epoki brązu¹. W tej bogatej kolekcji znajduje się również wiele opracowań źródłowych z terenu Polski².

¹ W. Kubach, *Die Stufe Wölfersheim im Rhein-Main-Gebiet*, PBF XXI, 1, München 1984; M. Gedl, *Die Vorlaussitzer Kultur*, PBF XXI, 2, Stuttgart 1992.

² M. Gedl, *Die Dolche und Stabdolche in Polen*, PBF VI, 4, München 1980; *Die Messer in Polen*, PBF VII, 4, München 1984; *Die Toilettgeräte in Polen*, PBF XV, 1, München 1988; *Die Nadeln in Polen I*, PBF, XIII, 7, München 1983; R. Essen, *Die Nadeln in Polen II*, PBF XIII, 9, München 1984; A. Szpunar, *Die Beile in Polen I*, PBF, IX, 16, München 1987; W. Blajer, *Die Arm- und Beinbergen in Polen*, PBF, X, 2, München 1984.

Zamierzeniem twórców PBF było zaprezentowanie szerokiego gronu odbiorców źródeł archeologicznych, pochodzących z różnych regionów europejskich, a ostatnio również i pozaeuropejskich. Zadaniem autorów poszczególnych opracowań miała być kompletna kwerenda źródłowa, następnie usystematyzowanie wszystkich zebranych materiałów w sensie typologicznym, funkcjonalnym, a także czasoprzestrzennym na danym terenie w celu stworzenia pełnego katalogu zbiorów, również tych, które nie były wcześniej nigdzie publikowane. Takie pełne ujęcia monograficzne mają za zadanie dostarczać nie tylko wyczerpujących informacji o cechach morfologicznych zabytków, ich pochodzeniu, funkcji użytkowej, rozprzestrzenieniu, datowaniu czy też strefach produkcyjnych, ale stanowić także punkt wyjściowy do dalszych rozważań w zakresie tej tematyki i być pomocne w szerszych studiach nad problematyką epoki brązu.

W celu ujednoczenia sposobu prezentacji materiałów zabytkowych komitet redakcyjny „Prähistorische Bronzefunde” przyjął pewien ściśle określony schemat publikacji źródeł. Każdy z tomów zasadniczo składa się z czterech części: „wprowadzenia”, „katalogu zabytków”, „indeksu miejscowości i bibliografii” oraz „tablic”, na których oprócz rycin wszystkich skatalogowanych artefaktów zamieszczane są także kartograficzne ujęcia zasięgu rozprzestrzenienia poszczególnych typów analizowanych przedmiotów. Założeniem twórców PBF było również wprowadzenie standardowych norm dotyczących kryteriów klasyfikowania i stosowania jednolitej terminologii w zakresie bardzo zróżnicowanej typologicznie grupy, jaką tworzą wyroby z brązu. Miało to ogromne znaczenie, głównie dlatego, że w starszej literaturze panuje duża rozbieżność w zakresie nazewnictwa i typologii tych samych form zabytków. Jak pokazują kolejne tomy serii, pozostało to jednak tylko założeniem, ponieważ w podejściu metodycznym autorów poszczególnych prac objawia się niekonsekwencja i często indywidualne traktowanie tematu.

Cykl monograficzny „Prähistorische Bronzefunde” należy do wydawnictw, które mają wielu zwolenników, dostrzegających potrzebę i celowość przygotowywania opracowań poświęconych typologii i datowaniu poszczególnych kategorii zabytków. Prace te bowiem są bardzo użyteczne w szerszych studiach problemowych, szczególnie dotyczących dużych obszarów i odcinków chronologicznych.

Z drugiej strony odzywają się również głosy krytyczne, które podkreślają zbyt pobieżne i ogólnikowe

ujęcie tematu, wymuszone przez sztywny schemat serii, a przede wszystkim wskazują na brak syntetycznych wniosków wypływających z szeroko zakrojonej analizy zabytków. Każda kolejna praca ukazująca się w cyklu „Prähistorische Bronzefunde” stanowi również kolejny głos w toczącej się od dawna dyskusji na temat sposobów publikowania źródeł archeologicznych.

Omawiana tutaj praca, autorstwa Marka Gedla, która ukazała się w dziale XI PBF, poświęcona jest ozdobom szyi, a ściślej rzecz ujmując, naszyjnikom występującym na terenie Polski w przedziale czasowym od wczesnego do młodszego okresu epoki brązu. Publikacja stanowi pierwszą część planowanej dużej monografii tej kategorii wyrobów. W ramach kolejnego tomu autor zamierza przedstawić zabytki z młodszego i schyłkowego okresu epoki brązu oraz wczesnej epoki żelaza.

Układ opracowania jest zgodny z wzorcem PBF. Publikacja liczy 70 stron tekstu i 79 tablic, z których 11 stanowią mapy.

W pierwszej części pracy znajduje się szerokie wprowadzenie w zakres rzeczowy, chronologiczny i terytorialny tematu, a także uwagi dotyczące stanu badań w zakresie interesującej autora problematyki. Ponadto sporo miejsca poświęcono kwestii przemian kulturowych, jakie zachodziły na ziemiach polskich w epoce brązu, zagadnieniu wytwórczości metalurgicznej, rozwojowi technik produkcji naszyjników, a także wskazaniu lokalnych centrów odlewniczych.

Przedmiotem opracowania są ozdoby szyi o średnicy zewnętrznej przekraczającej 12 cm. Ten wyznacznik metryczny odnosi się głównie do obręczowych form z końcami zwężonymi lub uformowanymi stopkowato, które pełnią również funkcję bransolet i naramienników. Szczegółowe omówienie kryteriów klasyfikowania funkcjonalnego obręczy na podstawie ich rozmiarów omówił W. Blajer w swoim opracowaniu dotyczącym skarbów z wczesnej epoki brązu, do której autor omawianej pracy odsyła czytelnika³.

W monografii uwzględnionych zostało łącznie 369 kompletnych i zachowanych fragmentarycznie egzemplarzy naszyjników, z których obecnie dostępnych jest jedynie 154. Pozostała część ozdób, która niestety zaginęła, głównie w czasie II Wojny Światowej, znana jest przede wszystkim z wczesnych publikacji i archiwaliów muzealnych. W wielu przypadkach, jak podkreśla autor, identyfikacja zabytków jest niezwykle utrudniona ze względu na zmiany administracyjne

nazw miejscowości, zasięgów powiatów i województw i błędy w inwentaryzacji zbiorów muzealnych. Sytuacji nie poprawia również zły stan zachowania archiwalnej dokumentacji, a także jej niekompletność.

Omawiając stan badań w zakresie naszyjników z terenu Polski, M. Gedl przytacza kilka podstawowych opracowań syntetycznych, w których poświęcono sporo uwagi zagadnieniu naszyjników. Dotyczy to głównie zabytków z wczesnej i starszej epoki brązu. W przypadku młodszych form zestaw publikacji jest nieco uboższy. Poza monografią T. Malinowskiego i M. Novotnej, dotyczącą naszyjników wielokrotnych⁴, spotyka się w różnych syntetycznych ujęciach, w większym bądź mniejszym zakresie, jedynie wzmianki na temat tej grupy przedmiotów.

Wiele uwagi autor opracowania poświęcił również kwestii systemów chronologicznych i przemian chronologiczno-kulturowych, jakie zachodziły na rozległym obszarze Polski od wczesnego do młodszego okresu epoki brązu. Poza szerokim zarysem tła kulturowego, przedstawił także wnioski dotyczących jego weryfikacji i aktualizacji z uwagi na znaczny postęp w badaniach nad epoką brązu. Jako uzupełnienie obszernego wywodu zamieszczone zostały tu również załączniki graficzne prezentujące podział Polski na regiony geograficzne (ryc. 1, s. 5) oraz synchroniczne zestawienie wszystkich wyróżnianych na tym obszarze jednostek kulturowych w ujęciu czasoprzestrzennym (ryc. 2, s. 6-7).

Wprowadzenie kończą uwagi dotyczące rodzajów technik wykonywania naszyjników oraz zagadnienia produkcji odlewniczej na ziemiach polskich.

Większość naszyjników była wykonywana techniką odlewu. Pozostałą grupę stanowią formy wykonane z cienkiego pręta bądź drutu brązowego, który następnie poddawano różnorodnym zabiegom celem uzyskania pożądanego kształtu ozdoby. Z wczesnych i środkowych faz epoki brązu nie zachowały się niestety żadne formy do odlewania ozdób obręczowych. Jedyne znane egzemplarze do produkcji ozdób wykonanych tą samą techniką pochodzą dopiero z wczesnej epoki żelaza. Pierwsze okazy naszyjników wczesnobrązowych wytwarzane były z czystej miedzi. Dopiero przy produkcji następnych stosowano niewielką domieszkę cyny. Od środkowej epoki brązu czystą miedź wzbogacano już 7-12% domieszką cyny. Z uwagi na fakt, że tylko nieliczna grupa naszyjników poddana została analizom metaloznawczym, wykonywanym kil-

³ W. Blajer, *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*, Wrocław-Łódź 1990, 39.

⁴ T. Malinowski, M. Novotná, *Środkowoeuropejskie wielokrotne naszyjniki brązowe*, Słupsk 1982.

kadziesiąt lat temu przy użyciu różnorodnych metod, autor pracy celowo zrezygnował z przytaczania ich wyników, ponieważ według niego nie stwarzają konkretnych podstaw do szerszej analizy porównawczej.

Pod względem technicznym, jak podkreśla M. Gedl, większość naszyjników brązowych wyróżnia staranność i precyzja wykonania, które podnoszą walory estetyczne przedmiotu. Zewnętrzna powierzchnia ozdób poddawana była dokładnej obróbce, mającej na celu wygładzenie wszelkich nierówności i usunięcie pozostałości po nadlewie. Z kolei w przypadku egzemplarzy uszkodzonych można zaobserwować ślady napraw, czego przykładem jest między innymi naszyjnik z Rościęcina (s. 22, tab. 24:165) ze starannie zrekonstruowanym końcem. Tego rodzaju zabiegi o charakterze estetycznym niewątpliwie świadczą o funkcji ozdobnej tych prostych pod względem formy przedmiotów. W literaturze dotyczącej wczesnego okresu epoki brązu spotyka się jednak różne opinie na ten temat. Dotyczy to zresztą nie tylko naszyjników, ale również całej kategorii ozdób w kształcie obręczy⁵. Wynika to zapewne z faktu, że niektóre egzemplarze wyróżniają się zdecydowanie mniejszym nakładem tego rodzaju zabiegów, co może sugerować również inne przeznaczenie tych przedmiotów. W. Sarnowska⁶ uważa, że naszyjniki były przede wszystkim jednym z podstawowych elementów wymiany handlowej. Stanowiły rodzaj surowca bądź grzywny. Badaczka nie wyklucza jednak ich wtórnego wykorzystywania w charakterze ozdobnym. Innego zdania z kolei jest J. Machnik, który twierdzi, że naszyjniki stanowiły typową formę półwytworów przeznaczonych do dalszej obróbki. Mogły również spełniać rolę premonetarną⁷. Rozbieżność interpretacyjna funkcji naszyjników wynika przede wszystkim z faktu, iż wyróżniają się stosunkowo dużymi rozmiarami i ciężarem, które raczej wykluczają użytkowanie ich jako ozdób szyi. Ponadto, poza pojedynczymi egzemplarzami, które znane są z inwentarzy grobowych, ozdoby te występowały przede wszystkim w skarbach.

Obok odlewanych obręczy drugą, pod względem technologicznym, grupę tworzą naszyjniki wykonane z wyciąganego cienkiego pręta brązowego albo drutu,

⁵ B. Butent-Stefaniak, *Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu*, Wrocław 1997, 102, 107.

⁶ W. Sarnowska, *Kultura unietycka w Polsce*, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, 84.

⁷ J. Machnik, *Wczesny okres epoki brązu*, (w:) W. Hensel (red.), *Prahistoria Ziemi Polskich, t. I. Wczesna epoka brązu*, Wrocław 1978, 107.

który skręcano wokół własnej osi. Należą tu starsze formy jednozwojowe oraz młodsze, wykonane z podwójnie lub potrójnie złożonego drutu, określane mianem naszyjników wielokrotnych⁸, których jeden z końców jest zwinięty w pętelkę, a drugi może być prosty bądź również zwinięty w pętelkę. Ozdoby te często określa się jako wykonane z drutu o powrotnym zwoju. Ma to zastosowanie szczególnie w odniesieniu do wczesnobrązowych drobnych skrętów spiralnych, pełniących funkcję ozdób rąk i zawieszek skroniowych, rozpowszechnionych niemal w całej Europie Środkowej⁹. W przypadku ozdób młodszych, których używano przede wszystkim do ozdabiania szyi, częściej spotyka się określenie form wykonanych z podwójnego bądź potrójnego drutu tordowanego.

Zabieg tordowania, czyli skręcania, ma stosunkowo długą tradycję sięgającą jeszcze eneolitu. Najstarsze miedziane egzemplarze naszyjników pochodzą między innymi ze stanowiska Vel'ká Lomnica na Słowacji¹⁰. Z terenu Polski najwcześniejsze znalezisko reprezentuje, pochodzący z Pątnówka, naszyjnik wykonany z drutu tordowanego, który został odkryty w grobie szkieletowym datowanym na II okres epoki brązu (s. 46, tab. 48:311). Ozdoby tego rodzaju zdecydowanie liczniej występują w młodszych odcinkach chronologicznych epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza.

Ważnym centrum odlewniczym na terenie Polski w starszym okresie epoki brązu, jak podkreśla autor omawianej pracy, był ośrodek na Pomorzu, który od początku swego istnienia, czyli od schyłkowych faz wczesnej epoki brązu, wykazywał wyraźnie cechy lokalne. We wczesnym okresie brązu docierały na Pomorze silne wpływy z kręgu unietyckiego, czego przykładem są liczne znaleziska niezdobionych naszyjników z końcami zwężonymi, a także z końcami zwiniętymi w uszka i ozdób typu turyńskiego, charakterystycznych dla kultury unietyckiej. Obok tych form na Pomorzu spotyka się także ich miejscowe naśladownictwa w postaci analogicznych ozdób miniaturowych. Dotyczy to w szczególności naszyjników z końcami zwężonymi, które występują na tym terenie nawet do IV okresu epoki brązu. W starszym okresie tradycje wczesnobrązowe nadal silnie się utrzymywały na Pomorzu, czego przykładem są, analogiczne do masywnych obręczy z końcami rozklepanymi i zwiniętymi

⁸ T. Malinowski, M. Novotná, op.cit., 5.

⁹ B. Butent-Stefaniak, op.cit., 110.

¹⁰ M. Novotná, *Halsringe und Diademe in der Slowakei*, PBF XI, 4, München 1984, 2.

w uszka, naszyjniki typu Rościęcino, które w odróżnieniu do typowo unietyckich posiadają końce imitujące w odlewie uszka oraz ornament charakterystyczny dla kręgu kultur mogiłowich. Ozdoby tego rodzaju koncentrują się wyłącznie w rejonie Pomorza Zachodniego i stanowią ściśle lokalną odmianę naszyjników, niespotykaną nigdzie poza tą strefą.

Innym znaczący ośrodek metalurgiczny, związany z grupą tarnobrzeską kultury łużyckiej, tworzyły warsztaty odlewnicze działające prawdopodobnie od połowy III okresu epoki brązu, których skupiska koncentrują się w dorzeczu dolnego Sanu. Produkowano tam między innymi masywne i bogato ornamentowane naszyjniki typu Sieniawa. W późniejszych okresach wytwarzano tu również inne lokalne formy ozdób, do których należą między innymi tak zwane skręty typu Trzęsówka¹¹. Autor omawianej pracy uważa, że w tym centrum, pod wpływem oddziaływań z Węgier i Słowacji, rozwinęła się również produkcja ozdób wykonanych z podwójnie i potrójnie złożonego drutu tordowanego, które w późniejszych fazach kultury łużyckiej stały się niezwykle popularne w całej Polsce.

Najobszerniejszą część omawianej pracy, podobnie jak każdego tomu serii PBF, stanowi katalog zabytków. Materiały źródłowe przedstawione zostały zgodnie z ich podziałem klasyfikacyjnym w układzie chronologicznym. Każdy skatalogowany przedmiot posiada swój numer, który odpowiada numeracji w części ilustracyjnej na końcu pracy. Przy każdym zamieszczono również wyczerpujące dane dotyczące między innymi kontekstu znalezienia, inwentarza wchodzącego w skład całego zespołu, cech morfologicznych przedmiotu, datowania, odnośników do literatury oraz miejsca obecnego zdeponowania zabytków. Analiza poszczególnych typów naszyjników obejmuje ich zasięg czasowy i terytorialny z uwzględnieniem przynależności kulturowej oraz uwagi dotyczące znaczenia funkcjonalnego.

Klasyfikacja naszyjników przeprowadzona została w oparciu o podstawowe cechy morfologiczne przedmiotów, jak: sposób ukształtowania zakończeń ozdoby, forma ozdoby oraz zróżnicowanie elementów ornamentacyjnych. Na tej podstawie autor wyróżnił 8 głównych typów naszyjników, do których należą kolejno omawiane w katalogu: naszyjniki z końcami zwiniętymi w uszka, z końcami odlanymi w kształcie

uszek – typ Rościęcino, ozdoby z końcami wygiętymi łukowato i zwiniętymi w uszka, z końcami stopkowatymi – typ turyński, naszyjniki z końcami zwężonymi, które posiadają dwie odmiany ze względu na obecność ornamentyki, następnie, reprezentowane również przez dwie odmiany, naszyjniki kołnierzowate, masywne zamknięte obręcze typu Sieniawa oraz ozdoby wykonane z drutu tordowanego, zróżnicowane głównie pod względem sposobu ukształtowania zakończeń. Należy podkreślić, że autor nie zaznacza w swojej pracy w sposób jednoznaczny, w oparciu o jakie kryteria przeprowadzona została systematyka naszyjników. I choć podział klasyfikacyjny jest stosunkowo prosty i zrozumiały dla czytelnika, to wyraźne zasugerowanie stosowanych kryteriów analizy wydaje się być bardzo wskazane, szczególnie w przypadku licznej i zróżnicowanej grupy zabytków, jaką reprezentują naszyjniki. Dużym mankamentem jest również brak graficznego ujęcia podziału klasyfikacyjnego, co zresztą jest regułą w serii PBF.

Część analityczną zamykają uwagi dotyczące fragmentów naszyjników, których klasyfikacja formalna ze względu na stan zachowania nie była możliwa.

Dalsza część pracy M. Gedla obejmuje wykaz cytowanej literatury, indeks miejscowości, streszczenie, które jednocześnie stanowi syntetyczne podsumowanie analizy źródłowej, a zarazem odnosi się do przedstawionego w formie tabeli ujęcia zasięgu czasoprzestrzennego wyróżnionych typów, znajdującego się na końcu pracy oraz ilustracje i mapy.

Część graficzna opracowania składa się z tablic, na których zamieszczono ryciny wszystkich analizowanych zabytków oraz map. Numery zabytków na rycinach są zgodne z numeracją w katalogu źródłowym. Należy dodać, że rysunki zabytków charakteryzują się dużą przejrzystością, co jest zresztą zgodne z konwencją serii PBF, która zakłada prezentację źródeł w sposób jak najbardziej ujednoczony i czytelny. W myśl tej zasady wszystkie oryginalne rysunki zabytków są po prostu przerysowywane na potrzeby publikacji, co niestety prowadzi do daleko posuniętej idealizacji pierwowzorów.

Zestawienie kartograficzne otwiera ogólna mapa przedstawiająca rozmieszczenie wszystkich analizowanych naszyjników (tab. 56). Większość znalezisk oznaczona została tu numerami katalogowymi, co w prosty sposób pozwala zlokalizować zabytek na mapie. Pozostałe oznaczono symbolami literowymi, których indeks autor zamieścił przy zbiorczym spisie miejscowości (s. 67). Dotyczy to w szczególności stanowisk, z których pochodzi więcej niż jeden naszyjnik. W przypadku kolejnych map, prezentujących zasięg wystę-

¹¹ K. Moskwa, *Tendencje rozwoju grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej*, (w:) M. Gedl (red.), *Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z Południem*, Kraków-Przemysł 1982, 311.

powania ozdób pochodzących odpowiednio ze skarbów, grobów i znalezisk luźnych w poszczególnych odcinkach epoki brązu (tab. 57-58), autor zrezygnował już ze stosowania numeracji katalogowej, ograniczając się wyłącznie do oznaczeń punktowych. Tego rodzaju ujęcie jest, jak sądzę, mało czytelne i zdecydowanie utrudnia posługiwanie się mapą.

Załączona do monografii literatura obejmuje jedynie wykaz większych opracowań syntetycznych. Pozostałe mniejsze prace i artykuły, licznie cytowane w opracowaniu, zawarte są wyłącznie w dolnych przypisach. Taki rodzaj zapisu bibliograficznego, przyjęty zresztą przez redaktorów PBF dla całej serii, znacznie utrudnia korzystanie z publikacji i stanowi duży mankament szczególnie w przypadku obszernych prac.

Monografia naszymi autorstwa M. Gedla nie tylko poszerza bogaty już zbiór prac, jakie ukazały się w ramach „Prähistorische Bronzefunde”, ale przede wszystkim wzbogaca zestaw opracowań zabytków metalowych z terenu Polski. Praca ma układ katalogowy, co jest zresztą zgodne z kanonem przyjętym przez redaktorów serii. Stanowi kompletny zbiór źródeł

z całej Polski, obejmujący zarówno zabytki znane ze starszych publikacji, jak też i te, które dotąd nie były nigdzie publikowane. Na tle innych tomów cyklu PBF praca M. Gedla wyróżnia się przede wszystkim syntetycznym podsumowaniem wyników analizy źródłowej, co niestety nie stanowi reguły w tych publikacjach. Analizę ozdób autor opracowania przeprowadził pod względem różnicowania typologicznego, chronologicznego i regionalnego, ale także w kontekście przemian kulturowych, zachodzących w Polsce na przestrzeni epoki brązu. Sporo miejsca poświęcił również zagadnieniu rozwoju lokalnej produkcji odlewniczej i technik wytwarzania ozdób szyi. Niestety, niewiele uwagi skierował na kwestie przedmiotów importowanych, które przecież wyróżniają się na tle form rodzimych. Ponadto przy szeroko zakrojonej analizie przedmiotów, które mają charakter ozdobny, warto byłoby również rozpatrzyć kwestię przemian w zakresie stylistyki pod względem kształtu oraz elementów ornamentacyjnych, co zdecydowanie wzbogaciłoby wnioski wypływające jedynie z analizy typologicznej i czasoprzestrzennej.

Aneta Buchner

Adres Autorki:

Mgr Aneta Buchner
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Oddział we Wrocławiu
ul. Więzienna 6
50-118 Wrocław